

VARAŽDINSKE BAROKNE VEČERI

HRVATSKO-ČEŠKE VEZE Glazba kao poveznica

Lisinski, Lhotka i drugi učili u Pragu

Niz je istaknutih hrvatskih i čeških glazbenika i skladatelja koji su svojim studijem ili trajnim boravkom oplodili bogatu mrežu poveznica dvaju naroda

Zdenka WEBER

Kako je država-partner ovogodišnjih, 39. varaždinskih baroknih večeri Republika Češka, vrijedno je, barem lapidarnim navođenjem, bez namjere da se bude iscrpan i temeljit, podsjetiti na istaknute hrvatske i češke glazbenike i skladatelje koji su svojim studijem ili trajnim boravkom oplodili bogatu mrežu poveznica koje su tradicionalno u korištenju prijateljskih odnosa između hrvatskoga i češkoga naroda.

Naime, osobito u razdoblju Austro-Ugarske Monarhije, sve do 1918. godine, Hrvati i Česi doživljavali su zajednička iskustva otpora germanizaciji i bili uporni borci na trajnim nastojanjima na očuvanju i afirmaciji vlastitih kulturnih baština.

Za češku je stranu u tim razdobljima osobito znakovita bila ličnost njihova »oca domovine«, Tomáša Garriguea Masaryka (1850.-1937.), političara, filozofa i sociologa, čije su ideje nacionalno utilitarističkoga značaja imale i znakovitu recepciju u Hrvatskoj.

Glasoviti praški konzervatorij

Budući da nas posebno zanimaju podatci vezani uz glazbeno-povijesne teme, treba navesti podatak da je na inicijativu češke vlastele 1808. godine osnovan Praški konzervatorij koji je, nakon napoleonskih ratova, započeo nastavu 1811. godine i ubrzo postao glazbenim učilištem međunarodnog ugleda.

Zato i ne začuđuje što su prijatelji i meceni hrvatskoga skladatelja Vatroslava Lisinskoga (1819.-1854.) uputili svoga nadarenog mljenika upravo na studij na Praški konzervatorij. Međutim, budući da je bio prestar za upis na redoviti studij, Lisinski je glazbu u Pragu učio privatno i tamo boravio, s prekidima zbog bolesti, od 1847. do 1850. godine.

Za boravka u Pragu skladao je orkestralnu idilu Večer (1850.), niz uvertira (najuspješnija je revolucionarna Bellona iz 1849.) i najveći dio opere Porin, koju je dovršio 1851. godine po povratku u Zagreb. Revolucionarna je 1848. godina bila, dakle, apostrofirana i u stvaralaštvu našega najznačajnijeg skladatelja na planu radanja hrvatske glazbene nacionalne svijesti.

A kao kuriozum moguće je navesti i podatak da se na barikadama u Pragu tada borio i Andrija Torkvat Brlić (1826.-1868.), izdanak slavne obitelji Mažuranić-Brlić, kasnije tajnik bana

U Pragu je proveo najveći dio života: Skladatelj Josip Mandić sa suprugom Jozefinom

U Pragu napisao operu »Porin«: Vatroslav Lisinski

Vaclav Huml utemeljio je zagrebačku violinističku školu

Supruga Lovre Matačića

Značajni su i češki glazbenici koji su dolazili u hrvatske gradove. Doista, riječ je o vezama koje još valja bolje istražiti. A ako kao »šećer na kraju« dođemo podatak da je prva supruga našega najvećeg dirigenta Lovre pl. Matačića (1899.-1985.) bila Cehinja i da je on izvršno vladao češkim jezikom, te nerijetko dirigirao u Češkoj, povežujemo sve one privatne veze koje spajaju Hrvatsku i Češku.

Otac svih Čeha: Tomáš Masaryk snimljen 1932. godine

Najznačajniji češki skladatelj: Antonín Dvořák

Pogled na Praški konzervatorij

grofa Josipa Jelačića i njegove izaslanik u Parizu.

Godine 1891. za profesora kompozicije je bio na Praškome konzervatoriju imenovan Antonín Dvořák (1841.-1904.), nakon Bedoicha Smetane (1824.-1884.) najznačajniji češki skladatelj. Njegov je student bio Fran Lhotka (1883.-1962.), koji je na Praškome konzervatoriju završio i studij roga, a koji je 1905. godine došao u Zagreb kao hornist u Operi HNK.

U hrvatskoj je povijesti glazbe Lhotka zabilježen kao jedan od predvoditelja neonacionalne glazbene škole (zacijelo najpoznatiji po baletu Davo u selu, praizdvedenom 1934. godine). Ugled koji je stekao studij kompozicije u Pragu privlačio je i hrvatske skladatelje, među kojima je na početku 20. stoljeća bio Antun Dobronić (1878. - 1955.). Dobronić je u Pragu studirao kompoziciju od 1910. do 1912. godine.

Odlazeći na studij, imao je jasne ideje o tome što želi u Pragu postići. Upoznavši na izvorima bogatstvo hrvatskog folklor, želio je nastaviti »prekinute naše muzičko-nacionalne smjernice«. Po povratku u domovinu počeo je skupljati, proučavati i obrađivati narodne pjesme, stekavši naslov najupornijeg »ideologa hrvatske glazbe«.

U Pragu je na studij otišao i Krsto Odak (1888.-1965.), koji je studirao u razredu Vitezslava Nováka i već je svojim opusom 1. Sonatom za violinu i klavir, 1922. godine osvojio grand prix. Kod istog je profesora studirao i Josip Štolcer Slavenski (1896.-1955.), autor krajnje izvornih djela, čiji je boravak zbog neimaštine bio krajnje težak pa je u jednom pismu zapisao: »Tako mi je zima da mi se voda zmrzla u lavoireu!«

Gotovo četrdeset godina živio je u Pragu i ondje umro Josip Mandić (1883.-1959.), skladatelj koji doživljava renesansu u Hrvatskoj, otkrivajući svoju modernu inspiraciju (opera Mirjana izvedena u HNK u Zagrebu kao plod vrijednih istraživanja muzikologa Davora Merkaša, a pod pažljivim vodstvom Nikše Bareze i u režiji Petra Selema).

Boravak u Pragu u razredu Boraveca i Aloisa Habe bio je osobito obogaćujuć za Miroslava Miletića (1925.), koji je, kao i njegov kolega violist Zlatko Stahuljak (1933.), u razredu Ladislava Černoga, završio u Pragu posljediplomski studij (Prof. Stahuljak vratio se u Prag kao veleposlanik Republike Hrvatske.)

Humlovi učenici Spiller i Baloković

Nadalje, češku su tradiciju u našoj sredini afirmirali violinist Vaclav Huml (1880.-1953.) i dirigent Milan Sachs (1884.-1968.). Huml je sviranje violine učio u Pragu kod svjetski poznata češkoga glazbenog pedagoga Otakara Ševčíka, a od 1903. je radio u Zagrebu, gdje je na Glazbenoj školi Hrvatskoga glazbenog zavoda predavao violinu.

Među njegovim poznatim učenicima su Ljerkko Spiller i Zlatko Baloković. Godine 1919. je utemeljio, osim ostalih, Zagrebački kvartet. Od 1921. do kraja života je predavao na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji i zavrjedio ugledno ime utemeljitelja Zagrebačke violinističke škole (upravo je Z. Stahuljak osnovao Međunarodno violinističko natjecanje »Vaclav Huml« u Zagrebu).

Milan Sachs je završio studij violine na konzervatoriju u Pragu (1905.) i odmah postao član orkestra Češke filharmonije. Od 1911. bio je koncertni majstor i korepetitor Zagrebačke opere, u kojoj je iste godine počeo dirigirati. Uz prekide 1932. - 1938., kada je bio direktor opere u Brnu te za vrijeme 2. svjetskog rata 1941. - 1945., Sachs je do smrti bio operni dirigent u Zagrebu (1919. - 1921., 1926., 1945. 1955. direktor opere), ostavivši duboke tragove, osobito na području studija opernih uloga.

Češki građani danas biraju hrvatski Jadran kao svoje najomiljenije ljetovalište, sigurni da će se odmarati u sredinama zajedničke kulturne tradicije.

VARAŽDINSKE BAROKNE VEČERI

FESTIVALSKI PROJEKT Dva nova glazbala u vlasništvu Baroknih večeri

Čembalo i teorba novi varaždinski dragulji

Mirta ŠPOLJARIĆ

Na poticaj Varaždinskih baroknih večeri od ove godine u njihovu su vlasništvu dva instrumenta - novo čembalo i nova teorba.

Naime, festival je iz godine u godinu imao velikih muka prilikom dolaska velikih ansambala ili glazbenika kojima trebaju instrumenti toga tipa. Uvijek je prisutan problem odgovarajućega prijevoza, a s obzora organizatora koji dovodi takav ansambl, dakako, i cijene, koja je znatno uvećava. »Sada kada imamo vlastitu teorbu i čembalo, bit će nam to veliko olakšanje i pri sastavljanju proračuna festivala«, istaknuo je ravnatelj Večeri Davor Bobić.

Teorbu je festivalu poklonio zagrebački graditelj instrumenata Alojzije Seder, a čembalo su, pod pokroviteljstvom i s novčanom potporom Grada Varaždina, a prema natječajnom odabiru, izradili varaždinski graditelji instrumenata Zlatko Pavlinić i Antun Maloseja.

Osobito je važno da je riječ o novim, prema povijesnim uzorima, izrađenim instrumentima koje su načinili upravo hrvatski majstori graditelji, te da oba instrumenta ostaju trajno na upotrebu Varaždinskim baroknim večerima.

Dugi put dugovrate lutnje

Alojzije Seder, voditelj Majstorske radionice za restauraciju i gradnju gudačkih instrumenata »Franjo Schneider« pri Glazbenoj školi Pavla Markovca u Zagrebu, u svojoj tridesetogodišnjoj karijeri, osim drugih instrumenata (prvenstveno gita-

Višnja Mažuran

Teorbu je načinio zagrebački graditelj instrumenata Alojzije Seder, a čembalo su izradili Zlatko i Marko Pavlinić te Antun Maloseja

HRVATSKA GLAZBENA BAŠTINA »Ghirlanda odorifera« Gabriella Pulitija

Maskerate hrvatskoga Talijana

Briga o hrvatskoj glazbenoj baštini uvijek je bila manje ili više u temeljima Varaždinskih baroknih večeri. Ovu rujan festival donosi prvu suvremenu potpunu izvedbu zbirke maskerata »Ghirlanda odorifera« Gabriella Pulitija, hrvatskoga Talijana, ako ga tako možemo nazvati, koji je bio najznačajniji glazbenik i skladatelj aktivan u Istri početkom 17. stoljeća.

Roden je u Montepulciano u Toskani približno 1575. godine, te je kao mladić stupio u red franjevača konventualaca. Glavninu života proveo je u Istri djelujući kao orguljaš i maestro di cappella u više gradova, većinu svojih zbirki tiskao je u Veneciji, a bio je i posvetio Negriju, istarskom pjesniku i

Ansambli Responsorium

čajna ličnost istarskoga kulturnog života. Vjerojatno je umro 1642. ili početkom 1643. godine.

Zbirka troglasnih mas-

vojskovođi koji se istaknuo kao ratnik na mletačkoj strani u uskočkim ratovima. Puliti je očito bio blisko povezan s obitelji Negri, budući da u posveti navodi kako je u njihovoj kući u Labinu puno puta izvodio maskerate na lutnji, citri i ostalim glazbalima.

Puliti jeve maskerate izdanak su talijanskoga stila i u njima se osjećaju uzori poput Orattija Vecchija, Andree Gabriella i Adriana Banchierija.

»Maskerate su uvijek uz glazbeni i tekstovni element sadržavale elemente scenskoga, prikazbenoga, improvizirajućega: one stoga i nisu točno fiksiran glazbeni oblik ili tekstovni predložak. Bile su doživljavane prvenstveno kao savim određeni glazbeno-tekstovno-scen-

»Osobitost Sederova pristupa je u tome što ne radi lutnje prema kalupu

ra), ima šezdesetak lutnji, a ovo mu je bila druga teorba. Odnosno, dugovrata lutnja, kako ju voli nazivati.

Načinio ju je prema nacrtu instrumenta venecijanskoga graditelja Mattea Sellasa, čiji se original danas čuva u Bologni. Nacrt je iz Londona u Hrvatsku donio Darko Petrinjak, dobivši ga od svoga profesora Roberta Spencera (1932. - 1997.), istaknutoga lutnjista, gitarista, pjevača i muzikologa u čijoj je klasi Petrinjak završio lutnju na Kraljevskoj akademiji za glazbu u Londonu.

Seder je instrument napravio prilagodivši ga potrebama današnjih svirača. »Danas radiiti takvu teorbu više je atrakcija«, kaže Seder. Nije podlegao tomu da vrat teorbe mora biti jako dug, već je prilagodio duljinu dvjema činjenicama - da ne oteža previše instrument i da se vrat ne počne iskrivljavati. Upotrijebio je najlonske umjesto crijevnatih žica, koje zadovoljavaju zvukovne kriterije, te načinio dugovratu lutnju sa šest dvostrukih i osam jednos-

truki basovih žica. Osobitost Sederova pristupa je u tome što ne radi lutnje prema kalupu, već ih sastavlja bez kalupa i u ruci. S velikim veseljem je privatio da izradi takav instrument za Barokne večeri, ujedno istaknuvši svoju spremnost pomoći pri održavanju instrumenta kada god bude potrebno.

I dok instrumenti iz porodice lutnje nisu ništa novo za toga majstora graditelja,

čembalo koje su za Barokne večeri napravili Antun Maloseja, Zlatko Pavlinić i Marko Pavlinić prvo je povijesno čembalo izrađeno u Hrvatskoj. Riječ je o replici povijesnoga instrumenta prema originalu Henryja Hemscha iz Pariza 1761. godine. Sam proces gradnje trajao je tri mjeseca, a uzmemo li u obzir vrijeme pripreme i nabave materijala, čembalo je zasjeo u konačnom obliku za osam mjeseci.

Hemschov model čembala

Napraviti repliku prema Hemschovu modelu odlučili su se zbog toga što je taj instrument dovoljno velik i akustički jak da pokriva sva glazbena razdoblja, kaže Zlatko Pavlinić, inače vlasnik obrta »Klavikord« za ugađanje, restauraciju i izgradnju klavira, orgulja i harmonija.

Ovo novo čembalo, duljine 247 centimetara, ima dvije kromatske manualne klavijature, raspon od 63 tona (od F do F⁴), dva osmostopna i jedan četvero-stopni registar te efekt lutnje. Veći dio materijala za izgradnju ovoga čembala graditelji Maloseja i Pavlinić naručili su od uglednih proizvođača iz Francuske i Njemačke. Čast da na njemu prvi put zasvira inat će naša istaknuta čembalistica Višnja Mažuran, na recitalu s djelima ovogodišnjih objelničara Händela, Purcella i Haydna. »Moram priznati da smo se malo bojali, no Višnja Mažuran već je iskušala instrument i zadovoljna je njime«, kaže Davor Bobić. Upravo na njezinu koncertu 25. rujna bit će predstavljenovo čembalo, a teorba na koncertu Eduarda Egeza 20. rujna.

Stranica iz Pulitijske zbirke